

др Ана Мумовић
др Сена Михаиловић Милошевић

ЛЕТ У ЈАМУ – ПРЕБИЛОВЦИ У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

*И кад је ружна и кад је
непријатна истина је лековита.*

Драган Лакићевић

Теоријски и културолошки приступ – Не тако велики број стихова у српској књижевности на рубу једне опште тишине, или уз саму *маргину тишине* (Ženet, 1985, стр. 84), директно, потресно и опомињући подсећа на страшну судбину српског народа. Из културе сећања која се на овај начин развија шири се и самим тим дијахронијски посматра простор српске културе¹.

Теоретичари културе главни узрок својеврсној вирулентности тема у вези са памћењем и сећањем виде у нестајању целе генерације сведока која памти најтеже злочине (Asman, 2011, стр. 7). Како је четири деценије опште узет период епохе у колективном сећању, након чега, природно, бива угрожено „живо сећање о пропасти“, онда и сами облици културе сећања постају проблем. Ако овде уведемо термин *конективна структура* сваке културе, односно повезивање социјалне и временске димензије, онда ћемо културу посматрати као повезивање људи са другим људима у виду заједничког простора очекивања, искуства и рада у којем се подстичу поверење и оријентација.

Временска димензија представља обликовање искуства и сећања и одржавање у садашњости, „тако што текући хоризонт садашњости допуњава сликама и причама неког другог времена и тиме ствара наду и сећање. Овај аспект културе је основа митских и историјских прича“ (Asman, 2011, стр. 13). Глас „ми“ који се код приповедача јавља у овим причама јесте управо припадност и идентитет, а оно што поједине индивидуе повезује са тим „ми“ „јесте *конективна структура* заједничког знања и слике о себи, а то се ослања, с једне стране, на заједничка правила и вредности, са друге стране на сећање на заједнички проживљену прошлост“ (Asman, 2011, стр. 13).

Управо та заједничка проживљена прошлост окупила је потомке Великомученика Пребиловачких који су се сабрали око једне мисије: очување културе сећања на страдални српски род.²

¹ Простори српске културе се овде сагледавају као алтернација појму српски културни простор, у контексту ширег и адекватнијег одређења стања културе српског народа, о чему пише Душан Иванић у студији „Простори српске културе: дијахрони и синхрони аспекти“ (Иванић, 2020, стр. 31).

² Страница веб-сајта Пребиловци – село на интернету формирана као виртуелна заједница Пребиловчана може се посматрати као енциклопедија и антологија. Залагања Аца Драгићевића, оснивача и уредника овог портала, препозната су и у културној јавности Србије. У књизи *Породични азбучник* Драгана Лакићевића налази се песма „Шведски вук“, посвећена управо Драгићевићу и свим његовим залагањима за очување културе сећања. „Несуђена мајка Ацина/Остаде у тој јами/И не доспе да га роди./Дубоки су српски гробови – дна им нема./Можда смо зато небески народ,/Јер се небу не тежи само у висину,/Него и у дубину себе и сопства.“ (Лакићевић, 2002, стр. 243) Метафора „несуђена мајка“ односи се на покојну Тоду Драгићевић, прву жену Ацовог оца Спасоја, која је са синовима Васом и Момом жива бачена у шурманачку јаму. Ову песму треба довести у интертекстуалну везу за песмом

Рат је у свим књижевностима привилегована тема. Како је у историји уобичајено ратно рачунање времена, нема књижевности која се не дели на предратну, међуратну и поратну. Нажалост, српска књижевност је „хронично међуратна књижевност“, Рат нас „одређује више него што би се то на први поглед могло рећи“ (Пантић, 1999, стр. 26). Ако за схватање прошлости прихватимо Асманову тезу да она настаје из нашег односа према њој, односно да се култура сећања заснива у највећој мери „на облицима односа према прошлости“ (Asman, 2011, стр. 29), онда наслов антологије српског песништва о националном страдању у двадесетом веку *Ми знамо судбу* Ранка Поповића може бити апсолутно индикативан за потврђивање горепоменуте тезе.³

Пребиловци као *мнемотоп*, односно простор који „изазива сећање у области колективног, али, по аналогији, и појединачног искуства“ (Хамовић 2015: 64), јесу место двоструког страдања и место око којег се формира нови косовски еп. Херцеговачке јаме и минирана црква у Пребиловцима представљају медије културе памћења и самим тим учествују у „акту семиотизације“ (Asman, 2011, стр. 77).

Аналитичке теме и примери – Пред нама су четири песничка и један прозни стилски пример који на различите начине обрађују Пребиловце као људску библијску драму. Рајко Петров Ного, песник „изгубљеног детињства“, који у средишту свог песништва има „архетип сирочета“ (Делић, 2015, стр. 16), и у чијој се поезији Херцеговина појављује као *мнемотоп* и у оквирима *биографског сећања* и у домену *колективног памћења* (Хамовић, 2015, стр. 64), чувеном песмом молитвом „Нек пада снијег, Господе“ као да наткриљује све теоријске и културолошке претпоставке и све претходне и потоње редове посвећене страдању у Пребиловцима: „Спавајте моји умрли / Без гроба и без биљега / Нека вас вјетар загрли / Завије покров снијега“.

Ови стихови пролошки (онако како се и налазе у поменутој антологији) најављују потресну песму Стевана Раичковића „Уместо камена за спомен-цркву у Пребиловцима“ или „Пребиловце“ Драгана Хамовића. Изгубљено детињство је један од заједничких мотива свих поменутих песама на чијем је трагу, на пример, и песма „Лет анђела“ Будимира Дубака.

Наведена Раичковићева песма са „Крвавом браздом“ и „Сувишном песмом“, све три сабране у књизи *Сувишна песма: девет фрагмената о геноциду са предговором и коментарима*, има инкорпориране усмене цитате и сведочанства о злочинима почињеним над Србима. На почетку песме о страдању у Пребиловцима налазе с два цитата из усмених песама 1941. године, опозитног тона. Једна је усташка: „Павелићу, шта ћемо од Срба – / Веж' у ланце, бацај у Шурманце...“ и друга српска тужбалица „Ој Шурманци и у вама јама, / Ту је моја и сеја и мама“.

Песма се потом развија у два гласа. Први глас је унутарњи, лирски субјекат који на ТВ екрану препознаје Митра Шарића, свог познаника. Други глас је у структури текста курзивно обележен Шарићев глас, глас сведока ужасних сцена у основној школи „Краљ Милутин“ у Пребиловцима и шурманачкој јами „Голубинки“. Увођењем двогласа и документарне грађе у поезију постиже се, осим кишовски схваћене аутентичности приче и аутентичности докумената, „прижељкивана, виша потпуност лирског сведочанства“ (Хамовић, 2011, стр. 148). Следећи логику стваралачког

„Лет анђела“ Будимира Дубака и лет у јаму посматрати као залог за вековно српско опредељење за улазак у „царство небеско“.

³ У Поповићевој антологији су сабрани стихови подељени по ратним временима: Уочи балканских ратова и балкански ратови (1912–1913); Први светски рат (1914–1918); Други светски рат (1941–1945); Косово и Метохија од 1945. до данас; Распад Југославије и ратови 1991–1995 и Нато пакт у рату против Србије 1999.

поступка и метода, када осети *немоћ поезије*, песник ангажује у помоћ документа, статистичке податке или фотографије, о чему сâм сведочи у предговору *Сувишној песми* (Раичковић, 1991, стр. 14–15).

Страдање Пребиловаца и у последњем рату 1992. године инспирација је и Драгану Хамовићу, који четврт века доцније објављује истоимену песму „Пребиловци“. И он на почетку курзивом даје прозни увод, при чему је и на плану синтагме најављен тон песме. Све реченице завршавају се трима тачкама, које и прекидају потпуне информације, али истовремено и појачавају ефекат изречених чињеница: последњи рат 1992. године (читаоцу довољан увод за тематику); убачене авионске бомбе у крипту с костима пребиловачких мученика; од јачине експлозије кости и зуби утиснули су се у темељ цркве.

Четири наредна катрена у једанаестерцу јесу апелативни глас лирског субјекта, позив у Пребиловце, које је метонимијски село „што стаде у сандук костију“. После полувековне чамотиње у катакомбама „групни портрет смиренних ликова“ се вазнео на небеса бомбама, дозива својом снагом сабраном у „сабору скрханих кошчица“. На овом месту препознајемо јаке интертекстуалне везе са стиховима Рајка Петрова Нога, посвећеним умрлима „без гроба и биљега“ („И дођеш, не знаш коме у гостима“) (Петров Ного, 2015, стр. 36), а пре свега сонетом „Откривење“ из сонетног венца „На капијама раја“, у којем „четири јахача из босанске тмуше [...] Од двапут закланог Траже да се смири“ (Петров Ного, 2015, стр. 66). Последњим стиховима „јер свако чини шта му је посао“ песма се ослања на речи и етику Светог Новомученика Вукашина Јасеновачког: „Само ти, сине, ради свој посао“, страшне српске жртве и светитељску трпељивост.

У исти поетички корпус са Хамовићевом песмом „Пребиловци“ може се сврстати „Лет анђела“ Будимира Дубака, истина не по свим естетским и вредносним дометима. Оно што их повезује јесте на почетку курзивом дат прозни увод у тематику која ће се обрадити у песми – мајка која, не желећи да усташе унаказе тела њене деце, скаче у јаму са њима, уз вапај и крик: „Хајте, анђели, да полетимо!“. Овај мотив је и историјски потврђен: Љубица Булут, двадесетседмогодишња мајка, тог кобног дана грли своје троје деце (ћерку Милену (1), синове Миладина (5) и Миленка (7)) и уз крик олакшава им непосредну, страшну и прерану смрт.

„Лета анђела“ се састоји од пет строфа. У прве две лирски субјекат (из позиције детета) размишља о камену који, бачен из праћке, не пада на тло ношен силом Земљине теже, већ кроз Кумову сламу лети високо, „праћен дјечјим оком у Божију јаму“ (Дубак, 2018, стр. 276). Трећа строфа доноси преврат; дечак – лирски субјекат обраћа се сестри (што се може сагледати у ширем контексту, сестра може бити било која Српкиња): „коловати таме [...] и анђеле маме“, а оксиморонска синтагма „доња висина“ јесте та анђеоска шурманска јама у којој је покопано, осим ово троје, преко три стотине српске деце.

Жерар Женет у студији *Фигуре*, говорећи о мотивацији песничког језика, управо подвлачи реч *тама* и закључује да је то лексема која се не може анализирати попут *сенке* или *тмине*, већ нуди „једну кудикамо мотивацијски богатију радњу, упркос далеко већој лингвистичкој немотивисаности“. Теоретичар пише: „И сама *тама*, да би добила поетску густину, треба да стекне извесну вербалну свежину тако што ће нас навести да заборавимо из чега је изведена и тако што ће изнова ставити у дејство звучна и визуелна својства свог лексичког живота“ (Ženet, 1985, стр. 83). У француском језику реч *тама* има „појмовну“ риму са речју *истина* (*obscurité/vérité*), али се управо у српском добијају та звучна и визуелна својства са римованом речју *јама*, којом и почиње четврта строфа. Над јамом, деци израстају крила попут ватре. Последња

строфа је, ради појачавања песничке слике, дата у виду мајчиног директног обраћања „будућим анђелима“, позив на лет, право у окриље милешевског Белог анђела.

Андрићево трансформисање мита – Осим ова четири поетска остварења која тематско-мотивски упућују на злочин у Пребиловцима, осветљавамо и уметничку преокупацију прозних писаца за ово место великог српског страдања. Један од наших најзначајнијих писаца који се, будући да је несумњиво био живи сведок свих дешавања, није директно изјашњавао о овој тематици, јесте Иво Андрић. То и не треба да чуди, с обзиром на његову друштвено-политичку ангажованост. Међутим, књижевник и академик Неђо Шиповац,⁴ у приповеци „Робиња“ коју Андрић штампа 1976. године у *Кући на осами*⁵, књижевни топоним Пребиловићи препознаје као Пребиловце, а јунакињу приповетке Јагоду доводи у везу са стварном жртвом из Пребиловаца, које је „познато по трагизму из времена Павлићевих јамобацача и велике Царевине“ (Шиповац, 2010, стр. 370). Пред нама је обавеза да осветлимо питање: како и на основу чега Шиповац доводи у везу Андрићеву јунакињу приповетке „Робиња“ и стварну жртву из Пребиловаца из времена Другог светског рата?⁶

Андрићев пријатељ и велики писац српског језика, Меша Селимовић, написао је студију о Андрићу као писцу способном да заматне траг и његовој потреби да све што пише смести у неко време које је непрепознатљиво, у коме нема датирања. Разлажући проблем, Селимовић заправо поставља питање: зашто то чини велики Андрић? Да ли је то књижевни метод или је такво одређење психолошке природе? Као аналитичар, дакле, свдећи проблем на теоријску и књижевноисторијску раван, Селимовић сматра да је то био књижевни метод којим су се служили и други велики писци.

Шиповац верује да је Андрића болело то што се десило у Пребиловцима и да није могао да издржи притисак који се осећа поводом тог страшног страдања па зато пише „Робињу“. Готово да следи горенаведену Селимовићеву тврдњу хипотезом да Андрић мења име села и радњу смешта у давна времена. Постоји могућност и да се село некада другачије звало. На ово питање одговор могу дати етимолози или историчари језика. Мало је вероватно да неко попут Андрића, врсног познаваоца Босне и Херцеговине, прави грешку.⁷

⁴ Неђо Шиповац (1938–2010), српски књижевник, романијер, есејиста, књижевни критичар и песник, рођен је у Херцеговини и велики број својих радова је посветио завичају и свом сународнику Иви Андрићу. О Андрићу је написао монографије: *Тајне и страхови Иве Андрића* (2007), *Иво Андрић у Херцеговини* (2009) и *Зовем се загонетка: Све љубави Иве Андрића* (2012).

⁵ Андрић село именује као Пребиловићи и радњу приче смешта у давна времена, када је трг у Херцег Новом, заиста био пијаца робљем, а недалеко од којег је и сâм писац имао кућу. Девочица на необичан начин нагони писца да чује њену причу: „То је сусрет који човек никад не би пожелело да доживи, али које се не може избећи. И ово ми није испричала робиња сама, него тешко и једнолично таласање јужног мора које, у тами, упорно удара у темеље новљанске тврђаве. Оно је дошло једне ноћи у ову моју сарајевску самоћу, пробудило ме из првог сна и нагнало да слушам његову причу“ (Андрић, 1976, стр. 86).

⁶ „Е, у томе смислу сам ја, истражујући Андрића и Херцеговину, довео Андрића у везу са ’Робињом’, али у конкретну везу. Зашто? Он је често боравио у Почитељу, а од Почитеља до Пребиловаца није далеко. Злочин 1941. године у српском селу Пребиловци на Неретви је био монструозан. Андрић је морао чути о њему. Са друге стране он је био посланик осам година и био је врло добро обавештен о кретањима у БиХ. Дружио се са Ђуром Пуцарем-Старим и Родољубом Чолаковићем, волио је те политичке врхове, ту се осећао сигурним. Он је морао чути за Пребиловце и то шта се тамо догодило, али вјенчан за то чување тајне, што је наслиједио од једног италијанског средњовјековног писца Гвичардинија који је написао више есеја о тајни уопште у свијету, без које човек не може имати мира“ (Шиповац, 2011, стр. 12).

⁷ Шиповцу би могли дати за право и романописци Владимир Кеџмановић и Дејан Стојиљковић који у роману *Каинов очиљак* (2019) осветљавају мисију Андрића у нацистичкој Немачкој, и показују како

Шиповац мисли да је „Андрић је био слободан човјек док није ушао у комунистичку партију, а онда је постао врло послушан. Морао је да пати као такав човјек у режиму у којем је људски живот био мање вриједан од чаше вина“ (Шиповац, 2011, стр. 11). Имао је, међутим, савест, и осећао је потребу да исприча једну такву причу, која ће на метафоричан начин посведочити о злочину о коме се не сме ћутати. Да је „смјестио радњу тачно у одређено вријеме и именовано ко су злочинци, а ко жртве, онда не би био више Андрић. Онда не би имао више подршку тога друштва, јер је управо то друштво забетонирано масовне гробнице и није дало да се помињу. Ако би их он, добитник Нобелове награде, отворио причом, то би била катастрофа! Једноставно *то је недопустиво*“ (Шиповац, 2011, стр. 11).

На питање да ли је „Робиња“ инспирисана баш младом Пребиловчанком која је сама себи пресудила у кавезу склепаном од дрвених летвица, академик Шиповац упућује на андрићевски метод трансформисања мита, али не искључује ни ту могућност: „У разним јамама било је тих појединачних случајева, потресних или дјевојка или старац који неустрашиво иду у смрт [...] И у Павлићевој јамобацачкој држави било је људи који су преживјели ту страву и о томе ужасу писали, причали и свједочили. Но у овој новели писац је остао на равни емоционалног сврставања. У њој нема описа злочиначког спаљивања села и убијања свега живог у њему, што је била слика усташког злочина 1941. године на овом локалитету. Он је лијепу дјевојку извео из гротла зла и увео у личну несрећу, која је уопштена до те мјере да је општа слика страдања кроз њену жртву потреснија од описа колективног страдања и срањивања села са земљом“ (Шиповац, 2011, стр. 12).

Иначе, Робиња припада кругу оних најбољих Андрићевих прича и носи све врхунске одлике његовог стила и приповедања који припадају интегралном реализму.

Историја Срба од клања до орања – Милорад Екмечић, познати историчар, рођен у Пребиловцима у коме је страдало седамдесет осам лица са овим презименом, за своју „Историју Срба у новом веку (1492–1992)“ са насловом *Дуго кретање између клања и орања* позајмио је од „младог песника Иве Андрића“, који је поводом стварања Југославије 1918. године рекао да је њеним стварањем „завршена она кобна линија српске историје што се без престанка креће између клања и орања“ (Екмечић, 2011, стр. 371).

И заиста, историја поново потврђује ово кретање. Потомци страдалих у херцеговачким јамама 1990. године, готово пола века након злочина, проговорили су о страдању и посмртне остатке својих предака положили су у обновљену цркву у Пребиловцима. Међутим, само две године касније она ће у грађанском рату и током распада Југославије поново постати усташка мета. Тог 24. новембра 1990. године пред пребиловачком школом, где су пребачени остаци жртава из јаме Голубинке и још неколико херцеговачких јама, говориће и академик Милорад Екмечић. Поставиће питање на које ни једна књига и ни један здрав ум не може дати одговор: ЗАШТО? Зашто су на тако монструозан начин страдали невини, жене и деца? Историјски извори кажу да је усташки план био да се до 6. септембра 1941. године уништи сво православно становништво и у та села населе становници две вере. „Од 64 милиона људи колико је страдало у Другом свјетском рату, на српски народ отпада више од једног милиона“ (Екмечић, 1991, стр. 120). Само су Јевреји горе прошли од Срба, који су научили да пркосе и гину за своју земљу. Тако су у свести и сећању и јаме постале

његови јунаци зла (Карађоз, Мустафа Маџар) и тај читав „свет пун гада“ и свет проклете авлије није продукт само Андрићевих истраживања у архивима и маште, већ да је настајао у директном сучељавању са нацистима као носиоцима зла.

„нешто више од великих стратишта. Оне су постале нови косовски еп српског народа. Пепео из којег се рађа нови живот“ (Екмечић, 1991, стр. 121).

Питање јесте хуманистичко, али историјски поводи, узроци и разлози се на хуманизам не осврћу, и то је оно што историчар зна, али не казује. Из пребиловачког пепела, као и из оног из Хирошиме, оба са злокобним датумом 6. август, обновили су се животи који свакодневно сведоче о бесмислу сваког рата – наш је такође хуманистички закључак. Али он не може да умањи драму страдања и уништавања Срба. Зато анализу на примеру српске поезије и прозе окончавамо као прилог култури сећања са идејом да се из историје научи оно што је нужно за национални опстанак, а не да се истрајава на принципу ината. Примери које смо анализирали су свакако вишезначни. Они потврђују филозофему или творачки уметнички принцип Достојевског да „ништа није фантастичније од стварности“. Истовремено они упућују, како показују наши писци, и на значај документарног поступка у књижевности. Тај значај је образложио и Данило Киш у *Часу анатомије*, који се и сâм афирмисао и потврдио као још један „литерарни хроничар“ својим антологијским остварењима. Све то нас наводи на закључак да херцеговачко село Пребиловци постаје још један митопоетски простор српске књижевности и уметности коју употпуњује и документарна филмска грађа. Оно остаје и велика тема српске науке.

Белешка о ауторима:

Др Ана Мумовић, виши научни сарадник, рођена је 1980. године у Косовској Митровици. Дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Приштини, магистрирала на Филолошком факултету Универзитета у Београду и докторирала на Факултету за културу и медије „Мегатренд“ универзитета. Бави се историјом српске књижевности. Радове објављује у домаћим и међународним часописима. Аутор је научних монографија: *Вера у стварање: верски мотиви у приповеткама Симе Матавуља* (2011), *Косово – отворена тема* (2015) и *Преглед историја српске књижевности* (2021).

Др Сена Михаиловић Милошевић, стручни сарадник, рођена је 1986. Године у Врању. Дипломирала, магистрирала и докторирала на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Бави се српском књижевношћу 20 века. Објавила је више од тридесет научних радова и учествовала на више домаћих и међународних научних скупова. Ауторке су запослене на Институту за српску културу Приштина – Лепосавић.

Литература:

Asman, J. (2011). *Kultura pamćenja: pismo, sećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Beograd: Prosveta.

Ženet, Ž. (1985). *Figure*. Beograd: "Vuk Karadžić".

Андрић, И. (1976). *Кућа на осами*. Београд, Загреб, Сарајево, Љубљана, Скопје: Просвета, Младост, Свјетлост, Државна zaloжба Словеније, Мисла.

Делић, Ј. (2015). Увод у Ногову поетику. *Поетика Рајка Петрова Нога* (стр. 11–23). Београд–Требиње: Институт за књижевност и уметност, Дучићеве вечери поезије.

- Дубак, Б. (2018). Лет анђела. У Р. Поповић, *Ми знамо судбу*. Бања Лука: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске.
- Екмечић, М. (1991). У С. Раичковић, *Сувишина песма* (стр. 119–123). Београд: Српска књижевна задруга.
- Екмечић, М. (2011). *Дуго кретање између клања и орања : историја Срба у Новом веку : (1492–1992)*. Београд: Евро-Ћунти.
- Иванић, Д. (2020). Простори српске културе: дијахрони и синхрони аспекти. *Српски културни простор: устројство, проблеми, вредности* (стр. 31–35). Нови Сад: Матица српска.
- Лакићевић, Д. (2002). *Породични азбучник*. Београд: Дерета.
- Пантић, М. (1999, новембар 13). Нова ратна проза. *Време*, 462, 26–27.
- Петров Ного, Р. (2015). *Поезија II*. Подгорица–Требиње: Штампарија Макарије: Обедско слово: Херцеговина издаваштво.
- Пребиловци – село на интернету*. (.). Преузето са <https://prebilovci.net/index.php/srb/2015-07-03-06-45-52/2015-07-06-06-25-35>
- Раичковић, С. (1991). *Сувишина песма*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Хамовић, Д. (2011). Стеван Раичковић – лиричар међу чињеницама, документима и цитатима. *Књижевна историја*, 143–144, стр. 139–158.
- Хамовић, Д. (2015). Херцеговина као мнемотоп у поезији Рајка Петрова Нога. *Поетика Рајка Петрова Нога* (стр. 63–78). Београд–Требиње: Институт за књижевност и уметност, Дучићеве вечери поезије.
- Хамовић, Д. (2016). *Меко језеро*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Шиповац, Н. (2010). Пребиловци у новели Иве Андрића: Херцеговка на тргу робова. *Нова Зора*, 25–26, стр. 368–379.
- Шиповац, Н. (2011). Херцеговина као животни и литерарни изазов. *Diaspora/Дијаспора*, 80/2011, 11–13.

Напомена уредника завичајног портала

Рад „Лет у јаму – Пребиловци у српској књижевности“ завичајни портал преноси у цјелости уз сагласност ауторки и уз минималне измјене. Изворно рад је објављен у зборнику радова са десете конференције посвећене Страдању Срба, Јевреја, Рома и осталих на територији бивше Југославије која је одржана 27. јануара 2023. године у Београду и која је имала међународни карактер. Организатор је био Факултет за пословне студије и право Универзитета „Унион – Никола Тесла“, Београд, 2023.

Портал Пребиловци - село на интернету рад др Ане Мумовић и др Сене Михаиловић Милошевић објавио је у мају 2023. године